

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

на дисертацію Шумейка Івана Павловича «Адміністративно-правові протидії порушенням корпоративних прав в Україні», що подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право»

1. Ступінь актуальності теми дисертації

Обрана здобувачем тема дослідження – «Адміністративно-правова протидія порушенням корпоративних прав в Україні» – стосується проблемних питань правового регулювання багатограних суспільних відносин, які виникають між державою та господарськими товариствами, щодо забезпечення правової охорони суб'єктивних корпоративних прав. За слушним твердженням здобувача, на сьогодні існує потреба в заходах з попередження, виявлення та припинення порушень корпоративних прав, доступних та ефективних засобах захисту порушених прав та дієвій системі юридичної відповідальності за їх порушення. Звичайно, універсальним способом захисту порушених прав є судовий. Однак, порушення корпоративних прав, серед яких найсерйознішим є захоплення товариства через привласнення чужих акцій (часток), часто призводять до того, що після використання засобів судового захисту та повернення товариства під свій контроль, суб'єкт корпоративних прав стикається із незворотніми наслідками у вигляді відчуження основних засобів на користь добросовісних набувачів. За таких умов, лише превенція та своєчасне припинення таких порушень здатні гарантувати захищеність прав власників акцій (часток). Достатнім інструментарієм для вжиття таких заходів володіють саме суб'єкти публічного адміністрування. Так, реєстраційна процедура має виступати запобіжником від незаконної перереєстрації корпоративних прав, не допускаючи реєстраційні дії на підставі документів, зміст яких суперечить закону. Одним з елементів захисту корпоративних прав є також скасування незаконних реєстраційних дій. Процедури, пов'язані з реєстрацією випусків акцій, повинні мати достатньо гарантій недопущення

ВХ.№ 504
« 24 » 12 20 19 р.

порушення прав акціонерів та виконувати роль «фільтру» від порушень. Остаточний захист порушених корпоративних прав може відбуватися також і в межах такої адміністративної процедури, як виконавче провадження. Захист корпоративних прав може відбуватися також при вчиненні виконавчих написів нотаріусами – суб'єктами делегованих повноважень. Важливим елементом фіксації та припинення порушень корпоративних прав є проведення перевірки додержання вимог законодавства про акціонерні товариства, а дієвим стимулом не вчиняти порушення є адміністративна відповідальність та фінансові санкції за приховування інформації про діяльність акціонерного товариства. Водночас, стан правового регулювання зазначених вище адміністративних процедур є далеким від досконалості та залишає простір для різноманітних порушень корпоративних прав, і таким порушенням слід системно протидіяти. Для цього необхідно володіти структурованою інформацією про види, способи, стадії, причини і чинники порушень корпоративних прав, чітко сформулювати мету і завдання протидії ним, визначити суб'єктів такої протидії, систематизувати форми і методи діяльності цих суб'єктів, проаналізувати недоліки у правовому регулюванні їхньої діяльності, запозичити корисний міжнародний досвід, сформулювати пропозиції необхідних змін до чинного законодавства. Саме ці актуальні завдання і покликана вирішити робота здобувача.

2. Обґрунтованість та новизна наукових положень, висновків і рекомендацій

Надаючи характеристику обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, які містяться в дисертації здобувача, приходжу до висновку про наявність достатніх підстав вважати, що здобувачем було проведено комплексне багатогранне дослідження, що має своєю основою глибокий аналіз необхідних наукових, нормативних та емпіричних джерел, з використанням методів наукового пізнання, та з одержанням корисних результатів у вигляді напрямків удосконалення системи адміністративно-правової протидії порушенням корпоративних прав в Україні. Вважаю, що наукова новизна

положень, висновків і рекомендацій дисертації здобувача є такою, що відповідає заявленій.

Насамперед, є корисним здобутком сформульована здобувачем класифікація порушень корпоративних прав на чотири самостійні категорії – корпоративне рейдерство, грінмейл, дії менеджменту на шкоду товариству, порушення прав міноритарних учасників (акціонерів). За результатами комплексного аналізу наукових праць і публікацій, а також чинного законодавства, здобувачем отримано достатньо широкий перелік способів порушень за кожним із видів порушення. Здобувачем проведено глибокий аналіз практики вирішення судами (переважно судом касаційної інстанції) корпоративних спорів, за результатами якого отримані відомості щодо суб'єктів, причин та чинників виникнення тих чи інших порушень корпоративних прав. Було встановлено, що корпоративний конфлікт, що стає причиною порушення корпоративних прав, повинен мати стороною принаймні одного учасника товариства; при цьому такі конфлікти поділяються на спори поміж учасниками товариства, спори між учасниками і виконавчим органом, спори між учасниками і третіми особами. Є достатньо підстав підтримати позицію здобувача щодо того, що причиною корпоративного рейдерства і грінмейлу стає, перш за все, незахищеність прав міноритарних учасників (акціонерів), які, не маючи доступних засобів захисту своїх прав, самі вдаються до зловживання своїми корпоративними правами, або ж взагалі до спроб одержати протиправно у володіння контрольний пакет акцій чи часток. Не можна не погодитися з тим, що сприяють порушенню вади у корпоративному управлінні в господарських товариств. Також, як справедливо зазначає здобувач, чинником таких порушень є недосконалість не тільки корпоративного, а й адміністративного законодавства: адміністративно-деліктного, у сфері державної реєстрації юридичних осіб, у сфері контролю за дотриманням законодавства про акціонерні товариства.

Здобувачем, на основі існуючих наукових досліджень інших авторів, було обґрунтовано потребу у використанні терміну «адміністративно-правова

протидія» з огляду на те, що сукупність прийнятних форм та методів діяльності суб'єктів публічної адміністрації щодо унеможливлення, встановлення, припинення, усунення наслідків і реалізації відповідальності за порушення корпоративних прав неможливо повністю охопити іншими, суміжними, термінами, такими як «адміністративно-правова охорона», «адміністративно-правовий захист» та «адміністративний примус». Корисним для правильного розуміння дії механізму адміністративно-правової протидії, є визначення здобувачем її мети та завдань; при цьому, формулювання її цілей логічно співвідноситься з раніше отриманою класифікацією видів порушень. Надалі, використовуючи як доктринальні, так і нормативні положення стосовно принципів адміністративного права, здобувач вдало визначає систему принципів адміністративно-правової протидії порушенням корпоративних прав. Слід підтримати правильність судження здобувача про те, що головне місце серед цих засад мають посідати принципи оперативності, своєчасності і розумного строку, оскільки порушення корпоративних прав характеризуються своїм швидким розвитком та потребують своєчасного реагування. З огляду на складність відновлення становища, що існувало до порушення, видається логічним і обґрунтованим надання також пріоритету заходам попередження та припинення.

Здобувачем також проведено ґрунтовний аналіз компетенції суб'єктів публічного адміністрування, діяльність яких є дотичною до предмета дослідження, та виокремлено сфери державної політики, які мають безпосередній вплив на стан захищеності корпоративних прав. Так, здобувач поділяє суб'єктів адміністративно-правової протидії порушенням корпоративних прав на суб'єктів загальної та спеціальної компетенції; надає класифікацію видів повноважень кожного із цих суб'єктів, та виокремлює ті повноваження, що мають безпосередній або опосередкований вплив на суб'єктів корпоративних правовідносин. Справедливим є твердження здобувача про те, що існуючий потенціал засобів протидії, яким володіє Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, може бути розширено не тільки

на акціонерні товариства, а й на товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю, з огляду на те, що на сьогодні відсутній суб'єкт публічного адміністрування, який би здійснював контроль, нагляд за дотриманням законодавства про інші господарські товариства, крім акціонерних, та накладав би санкції за порушення вимог цього законодавства. Можна визнати корисною і такою, що сприятиме зменшенню випадків порушень корпоративних прав, пропозицію здобувача запровадити можливість проведення нагляду за реєстрацією учасників, проведенням загальних зборів товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю, голосуванням та підбиттям його підсумків, за обґрунтованою та завчасно поданою вимогою учасника товариства. Відтак заслуговує на схвалення розроблений здобувачем проект рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, яким передбачено порядок проведення такого нагляду.

Певна наукова цінність властива теоретичним положенням здобувача про форми і методи адміністративно-правової протидії порушенням корпоративних прав. Ці положення розвивають та поглиблюють існуючі доктринальні здобутки науки адміністративного права щодо форм і методів публічного адміністрування (державного управління), зокрема – здобувач розвиває концепцію поділу форм публічного адміністрування, надаючи численні приклади використання кожної з цих форм при протидії порушенням корпоративних прав. Корисною є систематизація конкретних видів адміністративних актів, що супроводжують таку протидію, із віднесенням кожного окремо досліджуваного акта до категорій, відповідно до усталеної класифікації адміністративних актів. В дослідженні висвітлено також і інші юридично значущі дії, які здобувач відніс до форм протидії порушенням корпоративних прав. Корисною є пропозиція розширення сфери використання виконавчих написів нотаріусів як позасудового засобу захисту корпоративних прав, за рахунок розширення переліку документів, на підставі яких вчиняються такі виконавчі написи. Практичного значення цій пропозиції додає розроблений

автором проект змін до постанови Кабінету Міністрів України № 1172 від 29 червня 1999 року.

Заслуговує на схвалення також проведене дослідження міжнародного досвіду врегулювання питань адміністративно-правової протидії порушенням корпоративних прав. Здобувачем проаналізовано як правові документи міжнародних організацій, так і законодавчі акти окремих зарубіжних держав, таких як Великобританія, Іспанія, Казахстан, Китай, Латвія, Німеччина, Польща, Сполучені Штати Америки, Франція, передусім стосовно реєстраційної процедури та державного контролю за додержанням законодавства про акціонерні товариства. Надаючи огляд цих норм і рекомендацій, здобувач одночасно висловлюється щодо стану імплементації в Україні їхніх положень, щодо доцільності чи недоцільності запровадження певного зарубіжного досвіду. Здобувач небезпідставно вважає шкідливою занадто ліберальну модель реєстраційної процедури щодо юридичних осіб, обґрунтовано вважаючи це ризиком для поширення протиправних поглинань. Натомість, дійсно корисним є запровадження досвіду тих держав, у яких висуваються більш суворі вимоги до документів, які подаються для реєстрації змін до відомостей про юридичну особу. Крім того, доцільним вбачається імплементація досвіду Великобританії щодо накладення санкцій на господарські товариства, в тому числі товариства з обмеженою відповідальністю, за ухилення від надання інформації учасникам товариства.

Існує достатньо підстав підтримати пропозицію здобувача щодо передбачення в Законі України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» права учасника (акціонера) юридичної особи ознайомитися з її реєстраційною справою. Така пропозиція ґрунтується на досвіді попереднього законодавчого регулювання реєстраційної процедури, та є слушною, оскільки це полегшить процес збирання доказів (у випадку порушення прав учасника чи акціонера) і розвантажить суди, оскільки буде відсутня необхідність вжиття заходів забезпечення доказів.

Ще одним корисним нововведенням може бути запропонована здобувачем система заходів тимчасового зупинення адміністративних процедур, пов'язаних з обігом акцій. Такі тимчасові заходи, в разі наявності корпоративного спору між акціонером та товариством-емітентом, забезпечать реальне відновлення порушених прав при прийнятті судом рішення по суті спору. Справді, поки триває корпоративний спір, недоцільним було б виконання рішення загальних зборів, яке оспорується, адже у випадку визнання його недійсним слід буде ініціювати процедуру повернення у стан, що існував до порушення, а це зумовить додаткові невиправдані витрати часу. За таких обставин, зупинення в позасудовому (адміністративному) порядку процедур реєстрації випусків акцій, та інших процедур подібного характеру, до вирішення спору щодо рішення загальних зборів, поданого на реєстрацію, сприятиме підвищенню рівня юридичної визначеності, а також стане дієвим механізмом припинення спроб порушень прав акціонерів.

Значне теоретичне та практичне значення має також запропоноване здобувачем продовження, для процедури виконавчого провадження, концепції представництва інтересів стягувача під час примусового виконання рішень, ухвалених за позовами учасників (акціонерів), що були подані ними від імені товариств до посадових осіб товариств про відшкодування збитків. Виконавче провадження має забезпечувати дійсне, а не ілюзорне, поновлення прав особи, на користь якої було ухвалено рішення. Таке поновлення не забезпечує сьогоdnішній стан правового регулювання, за якого, при виконанні рішення за «непрямим» («похідним») позовом, посадова особа, з якої стягнуто кошти, може ними ж і розпорядитися на власний розсуд, в якості керівника товариства, яке виступає стягувачем. Тому обґрунтованою є пропозиція здобувача запровадити необхідність одержання письмової згоди усіх учасників (акціонерів) – представників стягувача на перерахування коштів стягувачу, якщо його керівником є сам боржник.

Варто також відзначити цінність запропонованого здобувачем підходу до законодавчого регулювання підстав та порядку скасування реєстраційних дій

стосовно юридичних осіб. Такий оновлений підхід приводить реєстраційну процедуру у відповідність до принципу обов'язковості судових рішень, відмінючи необхідність для учасника (акціонера), який успішно оспорив перше рішення загальних зборів, знову звертатися до суду за визнанням недійсними подальших рішень зборів. Здобувачем враховано також негативний досвід попередньої моделі, за якою для скасування подальших (після першої скасованої) реєстраційних дій вимагалось ухвалення додаткового рішення суду, та враховано судову практику, за якою суди з різних підстав відмовляли в ухваленні такого додаткового рішення. Нова модель передбачає автоматичне скасування всіх аналогічних за характером реєстраційних дій, якщо вони були вчинені після тієї, що була скасована на підставі рішення суду. Запропоновані зміни полягають в гармонійному взаємодоповненні судового та адміністративного захисту корпоративних прав, та прискорять механізм дієвого відновлення порушених прав учасників (акціонерів) товариств.

Слушними та цінними є також рекомендації здобувача, які стосуються удосконалення юридичної відповідальності (адміністративної та фінансової) за порушення корпоративних прав. Ці пропозиції логічно випливають із доводів про потребу в розширенні компетенції Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку. Заслуговує на увагу комплексний підхід до реформування відповідальності за такі порушення, оскільки пропозиції здобувача охоплюють одночасно такі аспекти, як розширення складів та суб'єктів правопорушень, приведення санкцій до розміру, співмірного зі здобутками для порушника, запровадження численних норм, що заохочують правомірну поведінку, розширення числа суб'єктів, що мають право складати протоколи про адміністративне правопорушення, зміна підвідомчості розгляду справ про адміністративне правопорушення, спрощення процедури виконання постанов про накладення фінансових санкцій. Запропоновані здобувачем зміни знайшли детальне обґрунтування у дисертації, та мають конкретно виражений зміст у вигляді проектів змін до нормативно-правових актів, викладених в додатках до роботи.

3. Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в наукових публікаціях.

Основні наукові результати дисертації висвітлені у шести наукових публікаціях, які розкривають основний зміст дисертації, зокрема у одній статті у періодичному науковому виданні держави, яка входить до Організації економічного співробітництва та розвитку та Європейського Союзу, з наукового напрямку, за яким підготовлено дисертацію здобувача (Shumeiko I. P. Legal responsibility for the violation of corporate rights in Ukraine in the context of public administration powers. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2017. № 4. P. 182–187), у п'яти наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України (серед яких Шумейко І. П. Суб'єкти, причини і чинники порушення корпоративних прав як об'єкта адміністративно-правової протидії. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 6. С. 148–152; Шумейко І. П. Суб'єкти адміністративно-правової протидії порушенням корпоративних прав в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. № 3. С. 106–110; Шумейко І. П. Форми адміністративно-правової протидії порушенням корпоративних прав в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 4. С. 121–126; Шумейко І. П. Напрямки підвищення значення суб'єктів публічного адміністрування в Україні у превенції та фіксації порушень корпоративних прав. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. № 4. С. 75–79; Шумейко І. П. Забезпечення ефективного відновлення порушених корпоративних прав за допомогою реалізації повноважень суб'єктів публічного адміністрування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Юриспруденція»*. 2017. № 28. С. 79–82, а також у тезах доповідей на науково-практичних конференціях, у збірниках наукових праць, що дозволяє вважати виконаними положення п. 11 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167.

4. Дотримання академічної доброчесності.

Аналіз дисертації та наукових публікацій здобувача, у яких висвітлені основні наукові результати дисертації, не дає підстав констатувати допущення ним порушень академічної доброчесності (академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації). Зокрема, дисертація містить посилання на джерела інформації за кожним випадком використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; відповідає норм законодавства про авторське право і суміжні права; відображає прагнення надати достовірну інформацію про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використанні методики досліджень і джерела інформації.

5. Зауваження.

Поруч із науковими положеннями, висновками і рекомендаціями, що свідчать про значний науковий рівень дослідження здобувача, має місце декілька малозначних недоліків та невикористаних можливостей для досягнення ще більш високих показників якості дослідження.

1. Формулюючи пропозиції змін до чинного законодавства, в частині змін до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань», та пропонуючи зміни до частини четвертої статті 17 цього Закону, здобувач залишив поза увагою положення частини п'ятої вказаної вище статті, та не пропонує будь-яких змін до неї, хоча саме вона містить перелік документів, що подаються для реєстрації змін до відомостей про розмір статутного капіталу, розміри часток у статутному капіталі чи склад учасників товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю. Враховуючи те, що найбільш чисельною організаційно-правовою формою юридичних осіб в Україні є саме товариство з обмеженою відповідальністю, було б доцільно зосередити увагу на підвищенні вимог до комплексу документів, що подається при реєстраційних процедурах стосовно вказаного виду товариств.

2. Здобувач приділив надто велику увагу обґрунтуванню належності нотаріату до суб'єктів делегованих повноважень. Попри те, що це питання є предметом наукової дискусії, однак мета і завдання дослідження вимагали

зробити більший акцент саме на аналізі повноважень та визначенні сфери компетенції нотаріату, дотичної до предмету дослідження, надання пропозицій щодо поліпшення ефективності його діяльності як суб'єкта адміністративно-правової протидії порушенням корпоративних прав. Тоді як обґрунтування того, що певний суб'єкт належить до суб'єктів делегованих повноважень, не входило в мету та завдання дослідження. Аналогічне зауваження стосується надмірного заглиблення здобувача в термінологічну суперечку між прихильниками понять «державне управління» та «публічне адміністрування».

3. Здобувач, в додатку І до роботи, розмістив проект Закону України «Про внесення змін до закону України «Про акціонерні товариства» (щодо забезпечення фіксації факту повідомлення акціонерів та учасників товариств про загальні збори)». Корисність пропозиції щодо запровадження обов'язкового повідомлення учасників загальних зборів саме листами з оголошеною цінністю з описом вкладення – не викликає сумніву. Проте, на відміну від інших нововведень, запропонованих у роботі, ця пропозиція стосується внесення зміни до норми корпоративного, а не адміністративного права. Тому, в контексті тематики дослідження, ця пропозиція виглядає зайвою.

4. Певні технічні недоліки дещо ускладнюють розуміння ходу дослідження. Так, здобувач надто широко застосовує аббревіатури на позначення понять, які не є широкоживаними (наприклад, «СКП» на позначення терміну «суб'єктивне корпоративне право», «АПП» на позначення терміну «адміністративно-правова протидія»). Крім того, значення терміну «порушення корпоративних прав», вжитого вперше на сторінці 34, розкрито лише на сторінці 59. Словосполучення «ціна порушення», вжите на сторінці 176 по відношенню до розміру фінансової санкції, є більш характерним для публіцистичного стилю, тому замість нього краще було б вжити, наприклад, словосполучення «обсяг несприятливих для порушника правових наслідків».

Разом з тим, вищевикладене жодною мірою не заперечує те, що дисертація «Адміністративно-правова протидія порушенням корпоративних прав в Україні» є яскравим прикладом наукового дослідження, яке виконане

теоретичне та практичне значення, що розумно можна очікувати від здобувача ступеня доктора філософії, а також засвідчують здатність здобувача із належним науковим обґрунтуванням вирішувати комплексні питання адміністративного права та практики його застосування. Зважаючи на це, дисертація заслуговує на те, щоб одержати позитивний відгук.

Дисертація «Адміністративно-правова протидія порушенням корпоративних прав в Україні» відповідає вимогам, передбаченим Порядком проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, що затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167, а її автор – Шумейко Іван Павлович – заслуговує на присудження за результатами публічного захисту наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право».

**Офіційний опонент,
начальник відділу
докторантури та ад'юнктури
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент**

Олексій ДРОЗД